

حق بر سلامت و تحریم‌های آمریکا در دوره ترامپ بر علیه جمهوری اسلامی ایران؛ با تاکید بر تحریم‌های دارویی و تجهیزات پزشکی

دکتر مجید عباسی (اشلقی) ** - حامد عظیمی ***

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

پس از پایان جنگ جهانی دوم، قالب تغییرات، جهان را به سمت گسترش همکاری‌ها، سوق داد. منشور ملل متحد ضمن تعیین راهکارهای مختلف برای ایجاد صلح، اشاره گسترده‌ای به واژه حقوق بشر کرد و آن را تبدیل به گفتمانی نمود، که در جامعه جهانی، رعایت آن می‌تواند به عنوان عامل مهمی در مقبولیت عمومی یک کشور تلقی شده و تا بدان جا اهمیت یافت که تمامی سازوکارهای بین‌المللی می‌بایست مطابق آن باشد. در این بین چارچوب تحریم‌ها در قوانین سازمان ملل مشخص شده و منشور ملل متحد به صراحت تحریم‌هایی را که موجب نقض حقوق بشر می‌شود، نقض می‌کند. در حالیکه بر خلاف این موضوع، آمریکا با ایجاد تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران، موجب بسته شدن راه‌های سیاسی و اقتصادی، خرید دارو، مواد اولیه دارویی و تجهیزات پزشکی شده است. هدف مقاله آن است که به نقش تحریم‌های آمریکا در نقض سلامتی مردم ایران بپردازد. این پژوهش با رویکردی توصیفی- تحلیلی به دنبال دستیابی به این پرسش است که تحریم‌های آمریکا در حوزه دارویی و تجهیزات پزشکی چه پیامدهایی بر سلامت مردم ایران داشته است؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که، هر چند بر روی کاغذ، اقدام دارویی و تجهیزات پزشکی جزو اقدام بشردوستانه بوده و نمی‌بایست در ردیف تحریم‌ها قرار گیرند، اما آمریکا با اتخاذ تحریم‌های یک‌جانبه موجبات تحریم دارو و تجهیزات پزشکی را فراهم کرده و از این طریق به نقض حقوق بین‌الملل و قواعد حقوق بشری مبادرت نموده و بدین شکل موجب تضییع حق بر سلامت مردم ایران شده است.

کلیدواژگان: تحریم، آمریکا، ایران، حقوق بشر، حق بر سلامت، دارو، تجهیزات پزشکی

** نویسنده مسئول، دانشیار گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. / ایمیل: abbasi@atu.ac.ir

*** دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Article Link: https://www.isjq.ir/article_157591.html

مقدمه

زمانی که دونالد ترامپ بر خلاف پیش بینی تعداد زیادی از موسسات نظرسنجی و نیز نشریات ایالات متحده، در مورخ ۸ نوامبر ۲۰۱۶ میلادی به ریاست جمهوری آمریکا انتخاب شد، اعلام کرد که یکی از سیاست‌های آمریکا خروج از برجام می‌باشد. چون وی (ترامپ) این توافق را مغایر با منافع آمریکا دانسته و در عمل پس از شروع دوره ریاست جمهوری اش نیز فشارهای فرسایشی علیه ایران و توافق هسته‌ای را آغاز نمود به طوری که این توافق با شدت و صراحت مورد انتقاد قرار گرفت. توافقی که سرانجام ترامپ در ۸ می ۲۰۱۸ میلادی از آن خارج شد تا هم وعده‌های خود به متحدان منطقه‌ای و البته مخالف ایران را عملی سازد، هم میراث سلف خود (باراک اوباما) را از بین ببرد و هم کارزار فشار حداکثری علیه ایران به راه اندازد. تا جمهوری اسلامی به گفته مشاورش جان بولتون^۱ «چهلین سالگرد پیروزی خود را نبیند» (France 24, 2019: 1). و اشنگتن که برخلاف اراده جامعه بین‌الملل به صورت یکجانبه از این توافق خارج شده بود نسبت به بازگرداندن یکجانبه تحریم‌های هسته‌ای بر علیه ایران نیز مبادرت نمود. آمریکا بر خلاف ماده ۴۱ منشور، با توجه به اینکه نتوانست شورای امنیت و کشورهای عضو برجام مانند چین و روسیه و اتحادیه اروپا را راضی کند، اقدام به تحریم یکجانبه ایران کرد و اعلام نمود که هر شرکت دولتی و غیردولتی که با ایران ارتباط داشته باشد مورد تحریم آمریکا قرار خواهد گرفت.

هدف این پژوهش بررسی تحریم‌های ایالات متحده بر حق بر سلامت مردم ایران است. در خصوص ضرورت و اهمیت بررسی موضوع می‌توان گفت از آنجایی که بخش اعظم منابع درآمدی اقتصاد ایران را فروش نفت تشکیل می‌دهد و در حدود ۸۰ درصد هزینه‌های کشور از طریق صادرات نفت به دست می‌آید، می‌توان اثرات مخرب تحریم‌ها را پیش‌بینی کرد. در این میان بیماران و به ویژه بیماران خاص^۲ که نیاز فوری به داروهای وارداتی دارند، بیشترین ضربه را متحمل می‌شوند. مساله‌ای که در پیامدهای تحریم‌ها کمتر بدان پرداخته شده است. در واقع، کمبود دارو، مستهلک شدن تجهیزات پزشکی، کاهش قدرت خرید مردم و به تبع آن افزایش بیماری‌ها، از پیامدهای تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده است که منجر به نقض فاحش حقوق بشر شده است. با این توصیف این پژوهش، پاسخ به این سوال است که تحریم‌های یکجانبه آمریکا با هدف فشار حداکثری به ملت و دولت جمهوری اسلامی ایران چه پیامدهایی بر سلامت مردم ایران داشته است؟ روش پژوهش نیز توصیفی-تحلیلی است.

¹. Donald Trump

². Barack Obama

³. Maximum Pressure

⁴. John Bolton

⁵. Special patients

۱- پیشینه

در خصوص مقوله تحریم‌ها در ایران تاکنون مقالات علمی و کتب زیادی نوشته شده است. البته مقالاتی که به جنبه‌های مختلف از پیامدهای تحریم پردازند بسیار محدود است. در مقاله «بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا پس از برجام بر اساس منشور ملل متحد» (سیدتقی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۸: ۷۰-۳۹)؛ (Seyedtaghizadeh et al., 2019: 39-70) نویسندگان سعی دارند خروج آمریکا از برجام را مطابق منشور ملل نامشروع نشان داده و تاکید دارند که آنچه که به نظم در عرصه بین‌المللی مشروعیت می‌بخشد رعایت هنجارها و حفظ قول یا وفای به عهد است. در مقاله «بررسی تاثیر تحریم‌های اقتصادی بر کمبود دارو در ایران در برنامه جامع اقدام مشترک؛ ارتقاء دسترسی به دارو و دیپلماسی سلامت» (Setayesh and Mackey, 2016: 1-14) نویسندگان تاکید دارند که گسترش تحریم‌های اقتصادی علیه ایران نقش کلیدی را در ایجاد حالت کمبود دارو ایفا کرده و به طور مستقیم بر شهروندان عادی ایرانی تاثیر می‌گذارد. نویسندگان معتقدند این مساله بطور یقین، حق انسانی مردم ایران را در زمینه سلامتی انکار می‌کند.

کتاب «هنر تحریم‌ها؛ نگاهی از درون میدان»^۱ (Nephew, 2018: 1) تالیف فردی است که مسئول طراحی تحریم‌های ایالات متحده علیه ایران در دوره اوباما و پشتیبان اصلی تیم مذاکره کننده در آموزش تحریم‌ها بوده است. البته وی قبل از این هم به مدت ۱۰ سال مسئول امور ایران در شورای امنیت ملی کاخ سفید و قائم مقام هماهنگی سیاست تحریم در وزارت امور خارجه ایالات متحده بوده است. لذا وی تمام مسائل مربوط به تحریم‌ها علیه ایران را از نزدیک می‌شناسد به طوری که وی را فرمانده چریک‌های کت و شلواری جنگ‌های تحریمی آمریکا علیه ایران می‌دانند. مولف در این کتاب به تشریح چارچوب فکری و علمی ایالات متحده جهت تحریم ایران پرداخته لذا اینطور می‌توان گفت که این کتاب نه از بعد نظری و دانشگاهی بلکه با دیدی کاملاً عملگرایانه به مقوله تحریم‌ها در خصوص ایران می‌پردازد. در مقاله ای با عنوان «مبنای نظری تحریم‌های مربوط به برنامه هسته‌ای ایران؛ مقایسه دیپلماسی دولت های ترامپ و اوباما» (قنبرلو، ۱۳۹۷: ۷۵-۱۰۰)؛ (Ghanbarloo, 2018: 75-100) مولف به مقوله تفاوت دیدگاه‌های دو رئیس جمهور سابق آمریکا نسبت به تحریم‌های وضع شده علیه ایران می‌پردازد. وی سیاست‌های دولت اوباما را نسبت به این مقوله (تحریم‌های وضع شده بر علیه ایران)، به منطق لیبرالیستی و نگاه ترامپ به این مقوله را به منطق رئالیستی نزدیک‌تر می‌داند.

در این مقاله ما با سعی داریم به اثرات و پیامدهای تحریم‌های ایالات متحده بر سلامت مردم ایران پردازیم. لذا سعی بر آنست تا بر حق بر سلامت مردم ایران تاکید شود.

¹. Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortages in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy

². The Art of Sanctions; A View from the Field

۲- چارچوب مفهومی و نظری

۲-۱- چارچوب مفهومی

تحریم‌ها یک مجموعه اقدامات برای تهدید و یا امور تنبیهی است که بدون توسل به زور (جنگ)، توسط یک فرد، یک حزب یا یک دولت یا به صورت مشارکتی با هماهنگی تعدادی از این مجموعه‌ها مانند چند نفر، چند دولت و ... بر علیه یک یا تعدادی از اهداف مشخص شده اتخاذ و اعمال می‌شود. «تحریم‌ها می‌تواند توسط یک سازمان بین‌المللی، چندجانبه (سازمان ملل) یا منطقه‌ای (مانند اتحادیه اروپا) اعمال شود، اما می‌تواند در قالب یک اقدام یکجانبه (مستقل) یک دولت ظاهر شود» (Ilieva et.al., 2018: 202).

با توجه به گستردگی موضوع تحریم، بطور قطع این مساله به پیدایش آدمی و خلقت بشر می‌رسد. اما آنچه در ذهن ماست و تحت عنوان تحریم‌های بین‌المللی از آن یاد می‌شود در سال‌های سده ۱۹۰۰ میلادی گسترش یافته است. گسترش تحریم‌ها به دلیل ماهیت تمامیت خواه جنگ‌ها بود که از جنگ جهانی اول خود را نشان داد و بعدها دولتمردان می‌خواستند با استفاده از روش‌های جایگزین از خونریزی اجتناب کنند. به هر حال به همان اندازه که جنگ‌ها ویرانگرتر و خشونت‌بارتر می‌شدند قدرت اقتصادی کشورها نیز تحلیل می‌رفت و مردم نیز جان خود را از دست می‌دادند. در این زمان استراتژیست‌ها به دنبال راه‌های جدیدتری بودند تا بتوانند اراده خود را بر رقبا و حریفان دیکته کنند. در این بین قدرت اقتصادی جاده تجربه نشده‌ای بود، که در آن با همه خشونت‌های جانبی که وجود داشت به کار گرفتن قدرت قیمت تقابل مستقیم نبود، یعنی همان تقابلی که بسیاری از آن می‌ترسیدند» (Nephew, 2018: 2). در نهایت با توجه به اینکه تحریم‌ها برای جلوگیری از جنگ‌ها ایجاد شده اند لذ می‌توان آن را راهی برای دستیابی به یک پیروزی دیپلماتیک یاد کرد.

در این بین «هدف اصلی تحریم‌ها در طول زمان تزلزل نکرده است و تلاش برای ممانعت از دسترسی به بازارها، تجارت و تامین مالی برای کشور تحریم‌شده، به طوری که زیان‌های اقتصادی کافی برای ایجاد تغییر در سیاست ایجاد کند» (Forrer, 2017: 6). این مباحث هنوز جزو اهداف اصلی تحریم‌ها هستند.

۲-۲- چارچوب نظری

نظریه‌ها بسته به فهمی که از چیستی و منطق روابط بین‌الملل دارند، در مورد تحریم‌ها تحلیل ارائه می‌دهند. در اینجا به دو نظریه کلیدی جریان اصلی نظریه‌های روابط بین‌الملل یعنی لیبرالیسم^۱ و واقع‌گرایی^۲ اشاره می‌شود. «از زمان شکل‌گیری حکومت‌های ملی و به تبع آن پیدایش روابط

^۱. Liberalism

^۲. Realism

بین‌الملل مدرن در قرن هفدهم میلادی، دو دیدگاه بدبینانه و خوش بینانه در مورد ماهیت و محتوای روابط بین‌الملل وجود داشته لذا بر همین اساس، دو مکتب فکری یا نمونه عالی آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی در ادبیات روابط بین‌الملل شکل گرفته که به نوبه خود به پردازش نظریات متعارض منجر شده است» (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۲: ۵۶۷)؛ (Dehghani Firoozabadi, 1998: 567). هردوی آنها می‌پذیرند که تحریم ابزاری ضروری در روابط بین‌الملل است. اما در حالیکه لیبرال‌ها نگاهی تجویزی به موضوع تحریم داشته و آن را به مثابه ابزاری بازدارنده و قانونی علیه ناقضان مقررات بین‌المللی می‌دانند، رئالیست‌ها تحریم را یکی از واقعیت‌های عادی روابط بین‌الملل می‌دانند که دولت‌ها از آن در چارچوب سیاست قدرت برای پیگیری منافع ملی خویش استفاده می‌کنند.

مباحث پیش آمده در خصوص موضوع برجام طی دوره ترامپ، مقوم نظریه واقع‌گرایی در مورد تحریم‌هاست. از مصادیق و نشانه‌های واقع‌گرایی ترامپ می‌توان به «تشویق کشورهای دیگر برای مهار قدرت‌های درحال ظهور در اروپا، آسیای شمال شرقی و خلیج فارس، تعامل با کشورها فارغ از ماهیت درونی و طبیعت آنها، تهدید به کاربرد زور در حوزه سیاست خارجی، سیاست‌های اقتصادی خارجی، بی‌توجهی به دموکراسی و حقوق بشر در روابط خارجی و عدم توجه به نهادها و سازمان‌های بین‌المللی مثل اتحادیه اروپا، ناتو، توافقنامه پاریس و ... اشاره نمود» (کریمی‌فرد، ۱۳۹۷: ۲۸۸)؛ (Karimi Fard, 2018: 288). یکی دیگر از مناظر واقع‌گرایانه تفکر ترامپ اینست که «وی معتقد بود تحریم‌های اقتصادی زمانی موفقیت‌آمیزتر خواهند بود که هم از منظر سیاست و هم از منظر تجاری در نظر گرفته شوند» (Forrer, 2017: 10). در حالیکه تک بعدی بودن تحریم‌ها از اثرات آن خواهد کاست.

در خصوص چارچوب نظری پژوهش، آنچنانکه مرشایمر^۱ می‌گوید: «اگر چه گفتمان عمومی پیرامون سیاست خارجی آمریکا همواره به زبان لیبرالیسم ادا می‌شود، اما این کشور در حوزه عمل غالباً مطابق با منطق رئالیسم رفتار می‌کند و به زبان قدرت سخن می‌گوید» (درج و بصیری، ۱۳۹۸: ۹۵)؛ (Darj and Basiri, 2019: 95) هر چند در ظاهر سیاست خارجی آمریکا بر مینای رهیافت لیبرالیسم می‌باشد اما در واقع و در عرصه عمل، منطق رفتاری آمریکا، به خصوص در دوره ترامپ به منطق رئالیسم نزدیک‌تر می‌باشد.

در واقع معمای امنیت که یکی از شناخته شده‌ترین مفاهیم در ادبیات روابط بین‌الملل است، منعکس‌کننده منطق اساسی رئالیسم تهاجمی^۲ است. «ماهیت معما این است که اقداماتی که یک دولت برای افزایش امنیت خود انجام می‌دهد معمولاً امنیت سایر کشورها را کاهش می‌دهد»

¹. Idealism

². Persian Gulf

³. John Joseph Mearsheimer

⁴. Offensive realism

(Mearsheimer, 2001: 36). نکاتی که در سیاست ایالات متحده برای افزایش امنیت خود و همیمانان منطقه‌ای اش دیده می‌شود.

در نهایت با توجه به سیاست‌های تهاجمی آمریکا و پیامدهای خروج ترامپ از برجام و به دنبال آن اتخاذ سیاست‌های تحریمی یکجانبه، می‌توان بر نظریه رئالیسم تهاجمی تاکید کرد چرا که ترامپ تلاش نمود برای حفظ قدرت هژمونی آمریکا در مقابل چین و روسیه، با فشار آوردن به ایران، «هژمونی خود را به نمایش گذاشته و امنیت خود را در منطقه‌ای پرهرج و مرج افزایش دهد» (نقشبندی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۶۲)؛ (Naghsbandi et al., 2021: 162).

۳- تاریخچه

پس از انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷/۱۹۷۹) روابط آمریکا با ایران از یک اتحاد و دوستی به دشمنی و خصومت تغییر وضعیت داد. «ایالات متحده پس از انقلاب اسلامی ایران طی مراحل مختلف و به دلایل متعدد اقدام به تحریم یکجانبه نسبت به تهران نموده است. اما این روند از دهه ۱۳۸۰ به بعد حول موضوع هسته‌ای شدت یافت» (سیدتقی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۰)؛ (Seyed Seydtaghizadeh et al., 2019: 40). البته نخستین تحریم‌های ایالات متحده علیه ایران، توسط رئیس جمهور کارتر در نوامبر ۱۹۷۹ میلادی با دستورالعمل شماره ۱۲۱۷۰ پس از آنکه گروهی از دانشجویان ایرانی سفارت آمریکا در تهران را تسخیر کرده و کارکنان آن را به گروگان گرفتند، صادر شد. این اقدام دانشجویان در پی اجازه ایالات متحده برای درمان پزشکی به محمدرضا پهلوی، شاه تبعید شده ایران برای ورود به ایالات متحده، صورت گرفت. دستورالعمل اجرایی فوق حدود ۸٫۱ میلیارد دلار از دارایی‌های ایران، از جمله سپرده‌های بانکی، طلا و سایر املاک مسدود کرد. «این تحریم‌ها در ژانویه ۱۹۸۱ میلادی به عنوان بخشی از توافق الجزایر، که توافق نامه‌ای برای آزادی گروگان‌ها بود، لغو شد» (Brower and Jason, 1998: 7). البته روند دشمنی ایران و آمریکا در سال‌های بعد موجبات تشدید تحریم‌ها را فراهم کرد.

یکی از سخت‌ترین تحریم‌ها علیه ایران در دوران ریاست جمهوری اکبر هاشمی رفسنجانی^۱، در واکنش به حمایت ایران از حزب الله، حماس و جهاد اسلامی فلسطین اعمال شده است. کلینتون (رئیس جمهور وقت آمریکا) در مارس ۱۹۹۵ میلادی فرمان اجرایی شماره ۱۲۹۵۷ را برای منع تجارت آمریکا در صنعت نفت ایران صادر کرد و در ماه مه ۱۹۹۵ میلادی فرمان اجرایی شماره ۱۲۹۵۹ را برای منع کلیه تجارت آمریکا با ایران صادر کرد. تجارت با ایالات متحده که از اواخر

^۱. Jimmy Carter

^۲. Mohammad Reza Pahlavi

^۳. Akbar Hashemi Rafsanjani

جنگ ایران و عراق در حال رشد بود، ناگهانی پایان یافت. این «فرمان اجرایی کلینتون، تحت عنوان قانون تحریم‌های ایران و لیبی در ۵ آگوست ۱۹۹۶ میلادی امضا شد»^۱ (Katzman, 2020: 1). البته «با خاتمه تحریم‌ها علیه لیبی، قانون تحریم‌های ایران و لیبی در سال ۲۰۰۶ میلادی، به قانون تحریم‌های ایران تغییر نام داد»^۲ (Zengerle, 2016: 1).

پس از انتخاب سید محمد خاتمی رئیس جمهور اصلاح طلب ایران در سال ۱۹۹۷ میلادی، رئیس جمهور بیل کلینتون^۳ تحریم‌های ایران را کاهش داد. در سال ۲۰۰۰ میلادی، تحریم برخی از اقلام مانند دارو، تجهیزات پزشکی، خاویار و فرش‌های ایرانی کاهش یافت. در فوریه ۲۰۰۴ میلادی، در آخرین سال ریاست جمهوری خاتمی، وزارت خزانه داری ایالات متحده، درباره ویرایش یا انتشار نسخه‌های خطی علمی از ایران حکم صادر کرد و اظهار داشت که دانشمندان آمریکایی که با ایرانی‌ها همکاری می‌کنند قابل پیگرد قانونی هستند. در پاسخ، موسسه مهندسان برق و الکترونیک^۴ به طور موقت ویرایش نسخه‌های خطی محققان ایرانی را متوقف کرد و برای روشن کردن دستورالعمل‌های دفتر کنترل دارایی‌های خارجی،^۵ در مورد فعالیت‌های انتشار و ویرایش آن گام برداشت. در آوریل ۲۰۰۴، موسسه مهندسان برق و الکترونیک پاسخی از دفتر کنترل دارایی‌های خارجی دریافت کرد که این مساله را کاملاً حل کرد. در این پاسخ اشاره شده بود که «برای انتشار آثار از ایران مجوزی لازم نیست و کل فرایند انتشار موسسه مهندسان برق و الکترونیک از جمله بررسی و ویرایش همکاران از محدودیت‌ها مستثنی است»^۶ (The Scientist, 2004: 1).

رئیس جمهور محمود احمدی نژاد^۷ پس از انتخاب در سال ۲۰۰۵ میلادی، تعلیق غنی سازی اورانیوم را که با سه کشور اروپایی^۸ یعنی فرانسه، آلمان و بریتانیا، توافق شده بود، لغو کرد و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی عدم پیروی ایران از توافق نامه پادمان خود را به شورای امنیت سازمان ملل گزارش داد. سپس «دولت آمریکا فشار بر تحریم‌های سازمان ملل علیه ایران را به دلیل برنامه هسته‌ای آغاز کرد»^۹ (Al Jazeera, 2010: 1). همچنین آمریکا تلاش نمود فشار بر ایران را به صورت قابل توجهی از طریق متقاعد نمودن سایر کشورها در خصوص خطرناک بودن برنامه هسته‌ای ایران، در جهت نقض قوانین بین‌المللی افزایش دهد و این نکته را جا بیندازد که ایران به سمت استفاده از سلاح‌های هسته‌ای می‌رود. «در این خصوص خود ایران نیز بهانه بسیار خوبی را برای آمریکایی‌ها

¹. ILSA

². ISA

³. Mohammad Khatami

⁴. Bill Clinton

⁵. IEEE

⁶. Office of Foreign Assets Control (OFAC)

⁷. Mahmoud Ahmadinejad

⁸. EU3

فراهم نموده که مهم‌ترین کار در این زمینه، تصمیم ایران برای از سرگیری غنی‌سازی اورانیوم در تاسیسات زیرزمینی نظرتز بود. این تصمیم به آمریکا اجازه داد تا به صورت واضح مسأله متوقف کردن برنامه هسته‌ای ایران را قبل از آنکه دیر بشود به جهانیان اعلام نماید. استدلالی که آمریکا در این زمینه مطرح می‌کرد بسیار ساده بود، اگر ایرانیان کار غنی‌سازی خود را از سر بگیرد، پس هر ماه ایران اورانیوم غنی می‌کند و برنامه‌اش را گسترش می‌دهد آنها به سلاح هسته‌ای نزدیک‌تر می‌شوند» (Nephew, 2018: 63).

«شورای امنیت سازمان ملل متحد قطعنامه ۱۷۳۷ را در دسامبر ۲۰۰۶، قطعنامه ۱۷۴۷ را در مارس ۲۰۰۷، قطعنامه ۱۸۰۳ را در مارس ۲۰۰۸ و قطعنامه ۱۹۲۹ را در ژوئن ۲۰۱۰ تصویب کرد. در ماه ژوئن سال ۲۰۰۵، جورج دبلیو بوش (رییس‌جمهور وقت آمریکا) با صدور فرمان اجرایی شماره ۱۳۳۸۲ سفارش مسدود کردن دارایی‌های افراد در ارتباط با برنامه هسته‌ای ایران را داد» (Treasury, 2005: 1). در ۲۴ ژوئن ۲۰۱۰ میلادی، مجلس سنای ایالات متحده و مجلس نمایندگان قانون جامع تحریم‌ها، پاسخگویی و واگذاری ایران در سال ۲۰۱۰ میلادی را تصویب کردند که اواما در ۱ ژوئیه ۲۰۱۰ میلادی آن را امضا کرد. این قانون محدودیت‌ها را در ایران بسیار افزایش داد. «این محدودیت‌ها شامل لغو مجوز واردات محصولات ایرانی الاصل برای کالاهایی مانند قالیچه، پسته و خاویار بود» (The Hindu, 2013: 1). البته اواما در دوره دوم ریاست جمهوری خود سعی کرد شکاف‌های ناشی از سیاست درگیری با دشمنان را که توسط روسیه و چین علیه منافع ملی آمریکا مورد سوء استفاده قرار گرفته‌اند، ببندد. در نتیجه، «در این دوره آمریکا گزینه نظامی را از سیاست خارجی خود کنار گذاشته و کانال‌های گفتگو و مذاکره را با دشمنان آمریکا باز کرد. نمونه این کار، باز کردن فضا برای مذاکره بر سر پرونده هسته‌ای ایران است» (Khalaf, 2019: 5-6).

در ایران نیز پوشش گسترده تحریم‌ها و همچنین ماهیت چندجانبه آن‌ها، با آغاز دولت روحانی در سال ۲۰۱۳ میلادی، راه را برای توافق هسته‌ای سال ۲۰۱۵ میلادی، برنامه جامع اقدام مشترک^۱ (برجام) که در ژانویه ۲۰۱۶ میلادی اجرا شد، هموار کرد که منجر به کاهش برخی از این موارد همچون تحریم‌های آمریکا و لغو تحریم‌های سازمان ملل و اتحادیه اروپا علیه ایران شد. اما «مزایای برجام برای ایران محدود بود، زیرا بسیاری از شرکت‌ها و بانک‌های جهانی غیرآمریکایی برای معامله با ایران به دلیل تحریم‌های باقی‌مانده ایالات متحده آمریکا و همچنین نگرانی‌ها در مورد عدم شفافیت معاملات با ایران به دلیل نبودن این کشور به گروه ویژه اقدام مالی^۳ تردید داشتند» (Laudati and Pesaran, 2021: 8).

¹. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010 (CISADA)

². Joint Comprehensive Plan of Action

³. The Financial Action Task Force (FATF)

با روی کار آمدن دونالد ترامپ، وی ابراز داشت که از این توافق نامه (برجام) که به ضرر آمریکا خارج خواهد شد. همچنین ترامپ به سرعت برای تحکیم روابط ایالات متحده با اسرائیل و عربستان سعودی، دو تن از سرسخت ترین دشمنان ایران، اقدام کرد. «او به وضوح بنیامین نتانیاهو، نخست وزیر اسرائیل و محمد بن سلمان، ولیعهد سعودی را به عنوان شرکای کلیدی در استراتژی خود برای مقابله با ایران می‌بیند» (Barnes & Barron, 2018: 3-4).

در آگوست ۲۰۱۸ دولت ترامپ تحریم‌ها را مجدداً اعمال کرد و هشدار داد که هر کسی که با ایران تجارت کند قادر به تجارت با آمریکا نخواهد بود. با این حال، ایالات متحده به برخی از کشورها معافیت می‌دهد. به عنوان مثال، «به عراق معافیت داده شد خرید گاز، انرژی و مواد غذایی را از ایران ادامه دهد، به شرطی که خریده‌ها به دلار آمریکا پرداخت نشود» (The Independent, 2018: 1). در منطقه‌های همجوار «عربستان و اسرائیل خواهان برخورد تهاجمی آمریکا با ایران هستند و لیکن از آنجا که این امر به راحتی امکان پذیر نیست با کمک‌های آمریکا به دنبال تقویت جبهه ضدایرانی در منطقه برای جلوگیری از نفوذ بیشتر جمهوری اسلامی ایران هستند» (عباسی و حمیدفر، ۱۳۹۹: ۲۱)؛ (Abbasi and Hamidfar, 2020: 21).

لذا «در نوامبر ۲۰۱۸ میلادی، ایالات متحده رسماً همه تحریم‌ها علیه ایران را که بعد از توافق برجام تعلیق کرده بود، بازگرداند» (Borak & Gaouette, 2019: 1). تحریم‌های این دوره (ترامپ) بدلیل اینکه با اهداف سیاست خارجی هماهنگی بیشتری داشت، بسیار موثرتر بود. «در واقع تبدیل تحریم‌های اقتصادی به ابزار سیاست خارجی با لبه‌های تیزتر، امکان استفاده دقیق‌تر، هدفمندتر و موفقیت‌آمیزتر از آنها را می‌دهد» (Forrer, 2017: 9).

در سال ۲۰۱۸ میلادی، «دیوان بین‌المللی دادگستری دستور داد که ایالات متحده، تحریم‌ها را بر اساس معاهده دوستی که در سال ۱۹۵۵ میلادی ما بین ایالات متحده و ایران منعقد شده، متوقف کند. در پاسخ، ایالات متحده از دو توافق نامه بین‌المللی خارج شد» (Reuters, 2018: 1). اکنون که دوره ترامپ تمام شده است نگاه‌ها به بایدن است تا عملکرد وی را نسبت به تحریم‌ها ببینند. چرا که نگاه وی به او باما نزدیک‌تر است. به طوری که وی در طول مبارزات انتخاباتی خود ترامپ را بدلیل کنار گذاشتن توافق برجام بی‌ملاحظه خوانده و گفت که این تصمیم منجر به انزوای ایالات متحده شد نه ایران (به طوری که وی در طول مبارزات انتخاباتی خود ترامپ را بدلیل کنار گذاشتن توافق برجام بی‌ملاحظه خوانده و گفت که این تصمیم منجر به انزوای ایالات متحده شد نه ایران (Erlanger, 2020: 1). البته هر چند از انتخاب بایدن بیش از یک سال می‌گذرد ولی هنوز هیچ نشانه‌ای از تعامل بین دو کشور و احیای برجام دیده نمی‌شود.

¹. International Court of Justice (ICJ)

². Reckless

۴- حق بر سلامت و تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران

در حال حاضر «حق داشتن بالاترین استانداردهای سلامت (با حق سلامت) به طور محکم در قوانین بین‌المللی گنجانده شده است» (Toebes et al., 2014: 12). این حق از طیف حقوق اجتماعی-اقتصادی است که دولت‌ها طبق قوانین بین‌المللی تعهدی را برای آن می‌پذیرند. هر چند وضعیت به گونه‌ای است که به حقوق اجتماعی-اقتصادی به ندرت همان جایگاه آزادی‌های لیبرال مرتبط با حقوق مدنی و سیاسی داده می‌شود» (Evans, 2002: 197). دولت آمریکا در دوره اوباما به قوانین و هنجارهای بین‌المللی احترام گذاشته و در واقع دولت اوباما، با انگیزه متعهدسازی ایران به این هنجارها دست به اتخاذ سیاست‌های تحریمی بر علیه ایران زد. در مقابل «انگیزه اصلی دولت ترامپ پیشبرد حداکثری منافع آمریکا فارغ از محدودیت‌های حقوقی بین‌المللی است. از این منظر برجام برای دولت اوباما توافق کارآمد و برای دولت ترامپ ناکارآمد تلقی شده است» (قنبرلو، ۱۳۹۷: ۷۵)؛ (Ghanbarloo, 2018: 75). در ادامه بیان می‌شود که چگونه ترامپ با نقض برجام، موجبات تضییع حقوق مردم به ویژه حق بر سلامت مردم ایران را فراهم کرده است.

ترامپ «از همان ابتدا با متزلزل کردن برجام، منافع ناشی از آن را برای ایران با چالش مواجه کرده بود، با خروج از برجام عملاً کمپین فشار حداکثری^۱ را به عنوان یک برنامه مشخص علیه ایران در دستور کار قرار داد» (علیخانی، ۱۳۹۹: ۷۲)؛ (Alikhani, 2020: 72). آمریکا در نوامبر ۲۰۱۸ میلادی و پس از مقدمه‌سازی نتانیاهو نخست‌وزیر رژیم اسرائیل، از برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) خارج شد و رسماً دور جدید تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران را اعلام کرد. «این تحریم‌ها در زمینه‌های انرژی، بانکی، حمل و نقل و صنایع کشتی‌سازی آغاز شد» (رحمانی و جعفری، ۱۳۹۸: ۶۰)؛ (Rahmani and Jafari, 2019: 60).

یکی از مهم‌ترین دلایل تشدید تحریم‌ها و اتخاذ سیاست فشار حداکثری از سوی آمریکا در برابر جمهوری اسلامی ایران، وادار کردن ایران به برگزاری دور جدیدی از مذاکرات بود. این مسأله را بارها ترامپ در سخنانش اذعان داشت. در واقع، قدرت نفوذ جمهوری اسلامی ایران در منطقه و توسعه قدرت موشکی و بازدارندگی نظامی ایران بر همگان آشکار است. این مسأله به ویژه در دوران منتهی به بیداری اسلامی، ظهور و سقوط داعش و جنگ یمن بسیار ملموس‌تر شده است. به همین دلیل، «اعمال شدیدترین تحریم‌های اقتصادی و نیز قرار دادن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ذیل گروه‌های تروریستی بین‌المللی بیش از پیش از قدرت و نفوذ نظامی و امنیتی ایران احساس خطر کرده است» (علیشاهی و فروزش، ۱۳۹۸: ۱۰۳)؛ (Alishahi and Forouzan, 2019: 103).

ترامپ در ماه مه ۲۰۱۸ میلادی گفت: «برای من واضح است که ما نمی‌توانیم از بمب هسته‌ای

¹. Maximum Pressure Campaign

ایران، تحت ساختار فاسد و پوسیده توافق فعلی، جلوگیری کنیم. توافق هسته‌ای با ایران در هسته خود معیوب است. اگر هیچ کاری انجام ندهیم دقیقاً می‌دانیم چه چیزی اتفاق خواهد افتاد» (Haltiwanger, 2021: 1). به طور گسترده‌تری، ترامپ در میان دیگران استدلال می‌کرد که این توافق برای رسیدگی به رفتار منطقه‌ای ایران یا برنامه موشکی آن به اندازه کافی عمل نمی‌کند.

از سویی دیگر ترامپ برای جلوگیری از تعامل با ایران از سوی متحد اصلی خود در منطقه (اسرائیل) با فشار روبرو شده است. بنیامین نتانیاهو، نخست وزیر رژیم اسرائیل، از مخالفان سرسخت این توافق بوده و خواستار خروج آمریکا از این توافق شده است. وی پس از امضای برجام، در روز ۲۹ تیر ماه ۱۳۹۴ با محکوم کردن تصویب قطعنامه شماره ۲۲۳۱ شورای امنیت در راستای اجرای برجام، این قطعنامه، را نشانگر تزویر دانست. نتانیاهو بیان کرد که ایران بارها قطعنامه‌های شورای امنیت را نقض کرده و قصد نابودی اسرائیل را دارد. وی که نمی‌توانست خشم خود را در زمینه اجماع جهانی در استقبال از توافق با ایران مخفی کند، افزود: «تاریخ نشان داده است که حتی زمانی که دنیا نیز در مسأله ای متحد شده باشد، لزوماً تصمیم درستی اتخاذ نکرده است و کنگره آمریکا، علیرغم قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل، باید تحریم‌های ایران را حفظ کند» (میرطاهر، ۱۳۹۴: ۳)؛ (Mirtahter, 2015: 3). در نهایت ایالات متحده از برجام خارج شد و نتانیاهو این اقدام ترامپ را نتیجه تلاش‌های خود بیان کرد و در ویدئویی که روز ۱۶ جولای ۲۰۱۸ میلادی از تلویزیون رسمی رژیم اسرائیل پخش شد، با افتخار گفت که اسرائیل مسئول تصمیم دونالد ترامپ، رئیس جمهور آمریکا برای خروج از توافق هسته‌ای ایران است. در این ویدئو، نتانیاهو با فعالان و اعضای ارشد حزب لیکود خود صحبت می‌کند. وی در این ویدئو می‌گوید: «ما رئیس جمهور آمریکا را متقاعد کردیم از توافق خارج شود و من مجبور شدم در برابر همه جهان بایستم و علیه این توافق بایستم و ما تسلیم نشدیم» (Fulbright, 2018: 1).

در این بین، مطلوب دولت ترامپ توافقی بود که قدرت ایران را بیشتر محدود کرده تسلط آمریکا بر منطقه را تسهیل و رضایت خاطر متحدان منطقه‌ای آمریکا را جلب کند. از این رو، این «دولت به روش‌های مختلف تلاش کرد برجام را به شکست کشانده و تحریم‌های سنگین را با شدتی بیشتر از گذشته بازگرداند» (قنبرلو، ۱۳۹۷: ۹۸)؛ (Ghanbarloo, 2018: 98). اما در خصوص سیاست‌های تحریمی دولت ترامپ می‌توان گفت که مطالعات حاکی از آن است که داروها در پنج حوزه اصلی، تامین مالی، خرید و واردات، ساخت محصولات داخلی، ذخیره سازی و توزیع دارو تحت تاثیر تحریم‌های سیاسی-اقتصادی قرار گرفته و چالش‌هایی برای مردم و به خصوص بیماران بوجود آورند (Bastani et al., 2022: 159). به عنوان نمونه فقط در یک مورد در خصوص تامین مالی خرید دارو و تجهیزات پزشکی همچنانکه گفته شد با توجه به اینکه اقتصاد ایران وابسته به نفت است این تحریم‌ها کاری کرد که ایران در ۲۰۲۰ از سال اول انقلاب (۱۹۸۰) نفت کمتری فروخته است.

Year	1980	1981	1982-2015	2016	2017	2018	2019	2020
Crude Oil Exports	911	931	1921	2125	1849	651	404

جدول شماره ۱: نگاهی به نفت ایران: نمودار صادرات از ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۰

Table1: View Iran's Crude Oil: Exports from 1980 to 2020 in the chart

Source: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/iran/crude-oil-exports>

۴-۱- مشکلات تحریم‌های دارویی و تجهیزات پزشکی بر سلامت مردم ایران

تحریم‌ها با هر شکل و مدل، می‌تواند باعث نقض حقوق بنیادین شهروندان یک کشور شود. از جمله «نقض حق حیات، حیثیت ذاتی انسان، برخورداری از استاندارد مناسب زندگی، دسترسی به داروهای اساسی، بهره‌مند مندی از محیط زیست پاک، دسترسی به خوراک مقوی و کافی، حق بر سلامت و...» (زمانی و مظاهری، ۱۳۹۰: ۱۱۶-۱۱۵)؛ (Zamani and Mazaheri, 2011: 115-116). با توجه به تحریم‌های مختلف در ایران، آنچه بیشتر موجب تضییع سلامت ایرانیان شده است، کمبود داروهای حیاتی برای حدود شش میلیون نفر است. در کنار کمبود داروهای تخصصی وارداتی، «تحریم‌ها صنعت داروسازی ایران را فلج کرده و منجر به اختلال در تولید داروهای ژنریک شده و کشور را مجبور به واردات داروها و مواد اولیه با کیفیت پایین تر یا مشکوک کرده است» (Setayesh and Mackey, 2016: 2). در واقع برای جبران کاهش واردات داروها از ایالات متحده و اتحادیه اروپا، ایران خرید دارو و تجهیزات پزشکی خود را از چین و هند به ترتیب ۲ و ۵ برابر افزایش داد. با این حال، «داروهای جایگزین معمولاً کیفیت پایین و اثربخشی محدودتری نسبت به معادل آن از اروپا یا ایالات متحده دارند» (Massoumi and Koduri, 2015: 1). بیش از ۹۰ درصد داروهای موجود در بازار کشور، تولید داخل هستند. حدود ۶۰۰ قلم دارو در ایران تولید می‌شود که حدود ۵۰ درصد مواد اولیه این داروها وارداتی بوده و از خارج از کشور (اغلب از کشورهای آمریکایی و اروپایی) تهیه می‌شود. «در این بین ۳۵ قلم دارو نیز وجود دارد که کاملاً خارجی بوده و این داروها نیز از شرکت‌های معتبر آمریکایی و اروپایی وارد می‌شوند. بیشتر این مواد وارداتی اقلامی مانند انسولین قلمی، فاکتورهای خونی و یا داروهای بیماران خاص و صعب‌العلاج است» (Syndipharma, 2021: 1). در جدول زیر نام ۱۰ شرکت برتر دارویی جهان در سال ۲۰۱۹ آمده است. شش شرکت از این ۱۰ شرکت آمریکایی هستند و چهار شرکت دیگر نیز اروپایی هستند. این شرکت‌ها با توجه به تحریم‌های موجود و ترس از آمریکا به ایران، داروها و نیز مواد اولیه برای ساخت داروها را نمی‌دهند.

Row	Company Name	Rx Sales*	R&D spend*
1	Pfizer- USA- PHIZER.COM	\$45.302	\$7.962
2	Roche- SWITZERLAND- ROCHE.COM	\$44.552	\$9.803
3	Novartis- SWITZERLAND- NOVARTIS.COM	\$43.481	\$8.154
4	Johnson & Johnson- USA- JNJ.COM	\$38.815	\$8.446
5	Merck & Co.- USA- MERCK.COM	\$37.353	\$7.908
6	Sanofi- FRANCE- SANOFI.COM	\$35.121	\$6.227
7	AbbVie- USA- ABBVIE.COM	\$32.067	\$5.093
8	GlaxoSmithKline- ENGLAND- GSK.COM	\$30.645	\$4.987
9	Amgen- USA- AMGEN.COM	\$22.533	\$3.657
10	Gilead Sciences- USA- GILEAD.COM	\$21.677	\$3.897

جدول ۲: فهرست سالانه برترین بازیگران بیوفارما جهانی

Table2: Pharm Exec's Annual Listing of the Top Global Biopharma Players

Source: <https://www.pharmexec.com>- June 2019. *Numbers USD in Billions

شرکت‌های دارویی بین‌المللی و بانک‌ها به دلیل تحریم‌های ثانویه و مشکلات دریافت پول، تمایلی به معامله با ایران ندارند. پس از قطع شدن رابطه ایران با شبکه بانکی بین‌المللی، دولت مجبور بود پول نقدی را پیش پرداخت کند که برای واردات انبوه دارو کار را بسیار دشوار، بلکه غیرممکن کرده است. علاوه بر این، «کمبود ارز خارجی و نیز کاهش ارزش پول کشور، باعث گران شدن داروها و نیز مواد اولیه دارویی شده است» (Rosenberg et.al., 2016: 6).

با توجه به اینکه داروها و تجهیزات پزشکی جزو موارد بشردوستانه می‌باشند و ایالات متحده نیز به ظاهر این موارد را از تحریم‌ها معاف کرده است، اما در عمل ممنوعیت تجارت با بانک‌های ایرانی و کاهش صدور مجوزهای صادرات پزشکی خاص توسط آژانس اجرای وزارت خزانه‌داری ایالات متحده باعث ایجاد مشکلات در ایران شده است. به عنوان مثال، ایران با کمبود اساسی قطعات یدکی در تجهیزات تخصصی پزشکی روبرو است که برای تعمیر تجهیزات استفاده دوگانه مورد استفاده در تولید دارو مورد نیاز است. «تحریم‌ها همچنین مانع از تهیه مواد اولیه یا مواد موثر لازم برای تولید داروهای تولید داخل به عنوان مثال داروهایی برای درمان آسم، سرطان^۲ و مولتیپل

¹. Asthma

². Cancer

اسکلروزیس (ام اس) در ایران شده است» (France 24, 2020: 1). به طوری که قبل از تحریم‌ها در خصوص تولید این داروها مشکلی وجود نداشت.

چندین مطالعه نشان داد که «دسترسی بیماران مبتلا به بیماری‌های تهدید کننده زندگی مانند آسم، تالاسمی، هموفیلی، بیماری‌های مزمن، اختلالات خونی، مولتیپل اسکلروزیس و ایدز^۲ به داروهای آنها محدود شده است» (Gorji, 2014: 382). علاوه بر موارد فوق، برای سرطان و پارکینسون^۳ هم وضعیت مشابهی برای بیماران به وجود آمده است. همچنین «هزینه‌های درمان بالا، کمبود تجهیزات سالم، عدم تکافوی کمک‌های دولتی، نقص تجهیزات وارداتی از سایر کشورها، نیمه تعطیل شدن مراکز خصوصی درمان به خاطر عدم مراجعه بیماران به آنها، همه از مشکلات حوزه سلامت ایران است که عامل اصلی آن تحریم‌های یک جانبه ایالات متحده آمریکا است» (موسوی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۵۸)؛ (Mousavi et al., 2014: 158). گسترش این تحریم‌ها علیه ایران، نقش کلیدی در کمبود دارو ایفا کرده که به طور مستقیم بر شهروندان عادی ایرانی تأثیر می‌گذارد و مسلماً حق انسانی آنها را برای سلامتی انکار می‌کند (Setayesh and Mackey, 2016: 13). در واقع همه این مباحث موجبات کاهش سطح استاندارد زندگی شده و در برخی زمینه‌ها مانند بهداشت و درمان، سبب نقض حقوق انسان‌ها می‌گردد.

برای درک بهتر موضوع با توجه به اینکه مشکلات مربوط به کمبود دارو نیز تجهیزات تخصصی پزشکی در حوزه بیماران خاص و صعب‌العلاج و نیز بیماران نادر یا بیماری‌های همه گیر (پاندمیک) بیشتر است، در ادامه سعی خواهد شد به طور خلاصه مشکلات مربوط به هر یک از این بیماری‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

۴-۱-۱- مشکلات تحریم‌ها بر بیماران خاص

برای بیماری‌های خاص در علم پزشکی تعریفی وجود ندارد. اینگونه بیماران، با توجه به ویژگی‌هایی چون سختی درمان، هزینه بالای درمان و شیوع کم بیماری در کشور به این نام شناخته می‌شوند. در برخی کشورها این بیماری‌ها با نام بیماری‌های نادر نیز شناخته می‌شود. اما در ایران صرفاً بیماری‌های تالاسمی^۴، هموفیلی^۵ و دیالیز^۶ بیماری‌های خاص نامیده می‌شوند. «در این خصوص مطابق مصوبه نهادهای ذیربط، درمان این بیماری‌ها رایگان انجام می‌شود و درمان این بیماران تحت پوشش بنیاد امور بیماری‌های خاص صورت می‌گیرد» (Hosseini et al., 2020: 3). البته

¹. Multiple Sclerosis (MS)

². HIV / AIDS

³. Parkinson's Disease

⁴. Thalassemia

⁵. Haemophilia

⁶. Dialysis

بنیاد بیماری‌های خاص از بیماری‌های سرطان و ام اس نیز حمایت نموده و خدمات درمانی، آموزش و ... را به آنان ارائه می‌کند. طبق اعلام رییس این بنیاد، «در ایران حدود ۲۰ هزار بیمار تالاسمی، هفت هزار بیمار هموفیلی و ۴۵ هزار بیمار دیالیزی وجود دارد. همچنین نزدیک به ۵۰ هزار بیمار پیوندی اعم از پیوند کلیه، قلب و ... و ۷۰ هزار بیمار مبتلا به ام اس جزو آمار بیماران خاص می‌باشد» (Yjc, 2021: 1).

۴-۱-۱-۱- بیماران دیالیزی

بیماری مزمن کلیوی بسیار شایع است (۱۰٪-۱۳٪ از جمعیت)، برگشت ناپذیر، پیشرونده، و با خطر بیماری‌های قلبی عروقی همراه است. بیماران مبتلا به این آسیب اکثر اوقات بدون علامت می‌مانند و عوارض معمول اختلال عملکرد کلیه خود را تنها در مراحل پیشرفته تر نشان می‌دهند. «درمان این بیماری نیز می‌تواند محافظه کارانه (بیماران بدون اندیکاسیون دیالیز، معمولاً آنهایی که میزان فیلتراسیون گلومرولی بالای ۱۵ میلی لیتر در دقیقه دارند) یا درمان جایگزین (همودیالیز، دیالیز صفاقی و پیوند کلیه) باشد» (Ammirati, 2020: 3).

دیالیز نوعی درمان است که برای بیماران دچار نارسایی کلیه استفاده می‌شود. این درمان زمانی لازم است که کلیه‌های شما به اندازه کافی خوب کار نکنند تا شما را سالم نگه دارد. «دیالیز مواد زائد، نمک و آب اضافی را حذف می‌کند تا از تجمع آنها در بدن جلوگیری کند. به حفظ سطح ایمن برخی از مواد شیمیایی در خون شما کمک می‌کند، مانند پتاسیم، سدیم، بی کربنات، کلسیم و فسفر به کنترل فشار خون کمک می‌کند و به تولید گلبول‌های قرمز برای اصلاح کم خونی کمک می‌کند» (Cott, 2007: 7). دیالیز دو نوع خونی و صفاقی دارد.

در روند درمانی بیماران دیالیزی با مشکلات متعددی همچون افسردگی، اضطراب و مشکلات شخصیتی مواجه اند. به طوری که «در یکی از مطالعاتی که در سال ۲۰۰۳ انجام شده نشان می‌داد که ۶۴ درصد از بیماران همودیالیزی، افسردگی خفیف تا شدید، ۵۴ درصد اضطراب خفیف تا شدید داشته و تنها ۶ درصد آنان از کیفیت زندگی خوب و بالایی برخوردار بودند» (نویدیان و دیگران، ۱۳۸۵: ۶۴)؛ (Navidian et al., 2006: 64). در کنار تمام مشکلات روحی و روانی که در حین درمان برای این بیماران پیش می‌آید مستهلک بودن تجهیزات تخصصی نیز موجب عدم دریافت درمان مناسب است. بطور مثال «بخش دیالیز بیمارستان امام خمینی کرج ۱۵ دستگاه دیالیز دارد که از این تعداد ۱۱ دستگاه قدیمی و ۴ مورد آن دستگاه‌های نسبتاً جدید است» (YJc, 2012: 1). همچنین در طول ۴ سال گذشته و با روند گسترش تحریم‌ها، هم داروهای بیماران دیالیزی کمیاب شده یا بهای آن بسیار گران شد است. بطور مثال: «مدیر انجمن خیریه حمایت از بیماران کلیوی استان زنجان در مصاحبه‌ای گفته است که در زمان حاضر گرانی داروهای مورد نیاز بیماران کلیوی و نایاب بودن داروهای خارجی، از مشکلات اساسی بیماران دیالیزی است» (Irma, 2021: 1). همچنین «گاهی

داروهای این بیماری در داروخانه‌ها کمیاب و تامین دارو به عنوان یک دغدغه برای آنان می‌شود به طوری که مجبور به مصرف دارو به صورت جیره بندی شده چون هزینه‌های آنها بالاست» (Mehrnews, 2018: 1).

۴-۱-۱-۲- بیماران تالاسمی

بیماری تالاسمی یک بیماری خونی ارثی است که از والدین ناقل (حامل ژن بیماری تالاسمی به صورت نهفته) به کودک به ارث می‌رسد. این بیماری با علائم کم خونی، تغییر شکل و مشکلات استخوان و ضعف و تاخیر زود و نمو همراه است که اغلب صعب‌العلاج بوده و منجر به ناتوانی و کوتاهی عمر فرد مبتلا می‌شود. «علت بیماری، معیوب بودن جفت ژن مسئول تولید زنجیره های بتا هموگلوبین در گلبول های قرمز خون می‌باشد که باعث کم خونی شدید و نیاز مداوم به تزریق خون در بیمار می‌شود. چنانچه یک ژن از جفت ژن لازم برای تولید زنجیره های بتا در فرد معیوب باشد، این فرد سالم خواهد بود. لیکن قادر است ژن معیوب را به فرزند خود انتقال دهد. این افراد ناقل تالاسمی هستند و چنانچه یک ناقل تالاسمی با ناقل دیگری ازدواج نماید ۲۵ درصد احتمال انتقال ژن معیوب از جانب پدر ناقل و مادر ناقل به فرزند در هر حاملگی وجود خواهد داشت. در این شرایط فرزند دارای یک جفت ژن معیوب شده، تولید زنجیره های بتا بطور کامل در وی مختل و دچار بیماری تالاسمی می‌شود» (قانعی، ۱۳۷۷: ۳۰)؛ (Ghaneei, 1998: 30). بیماری تالاسمی دو نوع آلفا و بتا دارد. این بیماران احتیاج به دریافت فرآورده‌های خونی دارند. برای درمان این بیماران، حفظ سطح کافی هموگلوبین جهت پیشگیری از رشد بی رویه مغز استخوان و دفورمیتی های استخوانی و تولید گلبول قرمز کافی برای حمایت از رشد و فعالیت جسمی طبیعی لازم است. «تزریق خون، اساس درمان طبیعی است. البته یکی از عوارض بالقوه تزریق مکرر خون ازدیاد بار آهن است» (Wong, 2007: 776). با وجود پیشرفت های علمی، بیماران تالاسمی در کنار تزریق خون، نیاز به آهن زدایی به عنوان درمان خود دارند. و داروی مورد نیاز این بیماران آمپول دفروکسامین با نام های تجاری دسفرال، دفروکسیر و دسفنوناک می‌باشد که از جمله داروهای گران قیمت و وارداتی است.

طبق گفته‌ی مدیر عامل انجمن تالاسمی، داروی استراتژیک بیماران مثل دسفرال که حدود ۴۰ سال در اختیار بیماران تالاسمی بود، الان با چالش جدی روبرو است به طوری که: «در سال هفت میلیون ویال داروی تزریقی نیاز داریم که این موضوع طبق برآورد وزارت بهداشت است و برآورد ما بیش از این را نشان می‌دهد، اما در هر حال امروز حدود ۸۰۰ هزار ویال وارد کشور شده که ۴۰۰ هزار ویالش هنوز توزیع نشده است و چیزی حدود یک و نیم الی دو میلیون ویال تولید داخل

¹. Anemie

². Deferoxamine

داشتیم، از همین تعداد کم داروها، شرایط سخت این بیماران مشخص می‌شود. نکته مهم اینست که عدم درمان مناسب این بیماران باعث شده تا میانگین عمر بیماران به ۳۰ سال برسد، در صورتی که در بقیه کشورها میانگین سن بیماران تالاسمی همچون دیگر افراد آن جامعه است» (Ilina, 2021: 1).

۴-۱-۳- بیماران هموفیلی

در حالی که تاریخچه هموفیلی به قرن دوم پس از میلاد برمی‌گردد، توصیف مدرن هموفیلی تنها در آغاز قرن نوزدهم ظاهر شد. «کشف گلوبولین ضد هموفیل در اواسط قرن بیستم راه را برای تولید کرایو رسوبات و سپس کسانتره‌ها هموار نمود» (Franchini and Mannucci, 2014: 571). اما در تعریف این بیماری می‌توان گفت، هموفیلی به گروهی از اختلالات خونریزی دهنده اطلاق می‌شود که به دلیل کمبود مادرزادی پروتئین‌های مختص انعقاد خون ایجاد می‌شود. «اگر چه علائم آنها صرفاً از نظر نوع کمبود فاکتورهای انعقادی یکسان است با تعیین کمبود یک فاکتور خاص، درمان اختصاصی به صورت جایگزینی آن عامل انجام می‌شود» (Wong, 2007: 777). در واقع اختلالات مفصلی از مهم‌ترین مشکلات این بیماران است.

مدیرعامل کانون هموفیلی ایران می‌گوید: «اکثر داروهای هموفیلی و فاکتورهای انعقادی وارداتی است و قطعاً مسائل مربوط به تحریم‌ها و به خصوص در این بازه‌ی کرونا تأثیراتی بر تهیه‌ی دارو گذاشته است» (Ilina, 2021: 1). یکی از موارد حاد و کمبود داروای انعقادی، کمبود فاکتور ۹ است که با توجه به کمبود آن سازمان غذا و دارو پیشنهاد داده، «بیماران هموفیلی نیازمند به این فاکتور در صورت پیدا نکردن این فراآورده مانند روش‌های ۵۰ سال قبل، پلاسما تزریق نمایند» (Farsnews, 2021: 1).

۴-۱-۲- مشکلات تحریم‌ها بر بیماران نادر

بیماری‌های نادر اجزو بیماری‌های مزمن، پیشرونده و حادث‌شونده هستند که اغلب به تدریج باعث ناتوانی فرد در انجام فعالیت‌ها می‌شوند. این بیماری‌ها در کشورهای مختلف تعاریف آماری متفاوتی دارند. در ایران بیماری نادر به اختلالی گفته می‌شود که دارای فراوانی کمتر از ۵ نفر در هر ۱۰ هزار نفر باشد. «در آمریکا فراوانی این بیماری‌ها، کمتر از ۲۰۰ هزار نفر از کل جمعیت و در اروپا ۱ در ۲ هزار نفر تعیین شده است. در حال حاضر حدود ۳۰۰ میلیون نفر در جهان از بیماری‌های نادر رنج می‌برند. در واقع یک نفر از هر ۲۰ نفر به نوعی در زندگی خود با یکی از انواع بیماری‌های نادر مواجه می‌شود. این بیماری‌ها اغلب بدون درمان قطعی هستند و بسیاری از آنها به دلیل تشابه علائم با بیماری‌های دیگر برای سال‌های طولانی بدون تشخیص باقی می‌مانند» (Radoir, 2021: 1). یکی از مشکلات اصلی بیماران نادر، ناشناخته بودن بیماری، علائم و عوارض آن است و به همین دلیل تشخیص دیر هنگام بیماری، عواقب جبران ناپذیری را به همراه خواهد داشت. «علاوه بر این،

¹. Rare Disease

هزینه‌های سنگین و سرسام آور داروها و کمیاب بودن آن‌ها نیز بر مشکلات بیماران نادر افزوده است. از همین رو است که این بیماران باید همواره تحت پوشش خدمات درمانی و بیمه قرار گیرند» (Medpip, 2020: 1). از جمله بیماری‌های نادر می‌توان به بیماری پروانه‌ای، جذام، مرد درختی،^۱ فیل پایی^۲ و ... اشاره نمود.

۴-۱-۲-۱- بیماریان پروانه‌ای

بیماری پروانه‌ای یا ایدیدرمولیزیس بولوسا^۳ بیماری ارثی بافت‌های پوستی می‌باشد که در پوست و غشای مخاطی ایجاد تاول‌های خون‌ریزی دهنده‌ی دردناک می‌کند. شیوع این بیماری یک در پنجاه هزار است. این بیماری واگیر ندارد. شدت بیماری در مبتلایان پیشرونده و افزایشنده است و حتی ممکن است به مرگ منتهی شود. در واقع، هنگامی که پروتئین‌های ضروری برای یکپارچگی پوست وجود نداشته باشد، کاهش یابد یا غیرطبیعی باشد، پوست شکننده می‌شود. پوست را می‌توان به عنوان یک دیوار آجری توصیف کرد، جایی که سلول‌های پوست (آجر) در یک داربست ساخته شده از پروتئین‌ها (ملات) قرار دارند. حتی یک پروتئین غیرطبیعی ممکن است داربست پوست را ضعیف کند. سپس داربست ضعیف شده منجر به جدا شدن لایه‌های پوست و تجمع مایع در داخل پوست می‌شود که به آن تاول می‌گویند. «یافته پوستی اصلی در همه انواع این بیماری یک تاول پر از مایع یا خون یا تاول است (تاولی به اندازه بیش از ۱ سانتی متر). برخلاف سایر بیماری‌های پوستی که باعث ایجاد تاول می‌شوند (به عنوان مثال، سوختگی، عفونت و غیره)، بیماری باعث شکنندگی و تاول‌های پوستی مادام‌العمر می‌شود» (Pope et.al., 2004: 5). این تاول‌های دردناک و حساس بر پوست، می‌تواند آنقدر پیشروی کرده و گسترش یابد که به قطع عضو یا حتی مرگ بیمار منتهی شود.

این بیماری هنوز درمان قطعی ندارد اما با استفاده از پانسمانی خاص می‌توان از گسترش آن جلوگیری نمود. «پانسمان مخصوص بیماران پروانه‌ای را تنها یک شرکت سوئدی تولید می‌کند و این شرکت از می ۲۰۱۸ میلادی به خاطر تحریم‌های آمریکا صادرات این محصول را به ایران ممنوع کرده است. تحریمی که در طول یکسال گذشته، سبب فوت ۱۵ نفر از بیماران پروانه‌ای و بروز صدمات غیرقابل جبرانی مانند گسترش و ازدیاد زخم‌ها، خورده شدن انگشتان، قطع دست یا پا و ... برای صدها بیمار دیگر شده است» (Farsnews, 2021: 1). البته خانه ای بی، به عنوان تنها موسسه حمایتی مردم نهاد و داوطلبانه - با مجوز فعالیت در سطح کشور - اقدام به شناسایی بیماران پروانه‌ای و تحت پوشش قرار دادن آنها می‌نماید.

¹. Leprosy

². Epidermodysplasia Verruciformis

³. Elephantiasis

⁴. Epidermolysis Bullosa

فعالیت این مجموعه از سال ۱۳۹۴ شمسی آغاز و در سال ۱۳۹۶ شمسی با عنوان موسسه خیریه حمایت از بیماران پوستی خاص، به عنوان سازمانی مردم نهاد و مستقل ثبت شد. با توجه به ناشناخته بودن این بیماری در سطح کشور، فعالیت این مجموعه در زمینه اطلاع رسانی، معرفی بیماری، تشریح گستردگی عوارض آن و آموزش مراقبت‌های صحیح برای بیماران متمرکز بوده، به طوری که با جلب همکاری رسانه‌های گروهی و اطلاع‌رسانی توانسته تا حدودی حساسیت جامعه و مسئولین را نسبت به این بیماری افزایش دهد. خوشبختانه خانه‌ای بی موفق شده است با آموزش مراقبت‌های صحیح از بیماران، کیفیت زندگی و امید به زندگی را در آنان ارتقاء بخشد و «با توجه به هزینه‌های بالای این بیماری با جذب کمک نیکوکاران و خیرین داخل و خارج از کشور و ارتباط با نهادها و سازمان‌های مسئول، بخشی از هزینه‌های درمانی بیماران را تأمین کند» (Ebhome, 2021: 1).

۴-۱-۳- مشکلات تحریم‌ها بر بیماران بیماری‌های فراگیر

در تعریف بیماری‌های همه گیر^۱ می‌توان گفت که این قبیل بیماری‌ها در همه نقاط جهان شیوع می‌یابند و آسیب‌های فراوانی به ملت‌ها وارد می‌کنند و همه ابعاد زندگی انسان‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهند. به طوری که همه مراکز تجمع پذیر را به تعطیلی کشانده و زندگی را فلج می‌کند. از این رو اهمیت زیادی برای مردم و مسئولان همه جوامع بشری داشته و همگان به دنبال مهار آن هستند. نکته مهم در خصوص این دسته از بیماری‌ها اینست که عدم رعایت بهداشت از سوی مردم در برابر این بیماری‌ها همچون بیماری طاعون^۲، آنفولانزا^۳، ایدز^۴، کرونا^۵ و... آسیب‌های بزرگ و فراوانی به خود شخص و سایر اعضای جامعه به خصوص کسانی که با آنها در ارتباط نزدیک دارند تحمیل می‌نماید (محمودی، ۱۳۹۹: ۱۹۸)؛ (Mahmoodi, 2020: 198).

۴-۱-۳-۱- کووید-۱۹

بیماری کرونا یک بیماری عفونی است که توسط ویروس سارس^۶ ایجاد می‌شود. «اکثر افراد آلوده به این ویروس، بیماری تنفسی خفیف تا متوسط را تجربه می‌کنند و بدون نیاز به درمان خاصی بهبود می‌یابند. با این حال، برخی به شدت بیمار می‌شوند و نیاز به مراقبت پزشکی دارند. افراد مسن و مبتلایان به بیماری‌های زمینه‌ای مانند بیماری‌های قلبی، دیابت، بیماری‌های مزمن تنفسی یا سرطان، بیشتر در معرض ابتلا به این بیماری هستند. البته هر کسی ممکن است در هر سنی به کووید-۱۹ مبتلا شود و به شدت بیمار شود یا بمیرد» (Who, 2021: 1).

¹. Epidemic Diseases

². Plague

³. Influenza Virus (Flu)

⁴. Human Immunodeficiency Virus (HIV/AIDS)

⁵. Coronavirues (Covid-19)

⁶. SARS-CoV-2

از زمان پیدایش ویروس کرونا تا زمان ساخت واکسن (در غیاب واکسن) بسیاری از دولت‌ها قوانین فاصله‌گذاری اجتماعی را در تلاش برای جلوگیری از انتشار ویروس به اجرا گذاشتند. این مداخلات که شامل قرنطینه ملی، تعطیلی اماکن اداری و تجاری، مدارس و نیز محدود کردن رفت و آمدهای روزانه و اجتماعات است، زندگی و فعالیت‌های روزمره را مختل کرده است. در این بین، کاهش قابل توجه رضایت کلی از زندگی در میان افرادی که کاهش درآمد خانوار را گزارش می‌کنند، اهمیت اقداماتی را نشان می‌دهد که حمایت اقتصادی از خانوارها و مشاغل را برای کمک به مقابله با چالش‌های اقتصادی ناشی از بحران کووید-۱۹ ارائه می‌کند. البته «یافته‌ها نشان می‌دهد که اقدامات اقتصادی باید با معرفی و گسترش مداخلات بهداشتی و روانی برای حمایت از رفاه و کاهش خطرات سلامت روان همراه باشد» (Cheng et.al., 2020: 11-13). این اختلالات می‌تواند پیامدهای میان مدت مهمی به خصوص برای بخش‌های مختلف خدماتی داشته باشد. «شوک کرونا جهانی بوده به طوری که تقریباً ۲۰۰ کشور را با درجات مختلف تحت تأثیر قرار داده و تأثیرات آن از طریق تجارت جهانی و پیوندهای مالی تشدید شده است. البته تأثیر کامل اقتصادی کووید-۱۹ بر اقتصاد ایران ناشناخته است و نیاز به بررسی بیشتر دارد» (Laudati and Pesaran, 2021: 43).

در خصوص خرید واکسن جهت ایمن ساختن جامعه ایران نیز کشور با مشکلات متعدد تحریمی مواجه گردید. هر چند سازمان جهانی بهداشت ساختارهایی را برای رفع این مشکلات طراحی نموده است. ساختار کوواکس^۱ بخشی از این تلاش‌های جهانی با هدف تسریع توسعه و تولید واکسن کرونا و تضمین دسترسی منصفانه و برابر همه کشورها است. هیچ کشوری از بیماری کرونا در امان نخواهد بود مگر اینکه همه کشورها محافظت شوند. ۱۹۰ کشور و قلمرو در سازوکار کوواکس درگیر هستند که شامل بیش از ۹۰ درصد جمعیت جهانی می‌شود. «یونیسف^۲ همکاری با ائتلاف نوآوری‌های آمادگی برای همه‌گیری^۳، ائتلاف واکسن^۴، سازمان جهانی بهداشت^۵ و دیگر شرکایش، تلاش‌ها برای خرید و ارائه واکسن کرونا را به نیابت از کوواکس رهبری می‌کند» (Unicef, 2021: 1). هر چند این ساختارها برای مقابله با تحریم‌ها و دسترسی عادلانه کشورها به واکسن طراحی شده بود، اما ایران از طریق این ساختار نتوانست به میزان مورد نیاز خود واکسن تهیه کرده، لذا قسمت اعظم واکسن خود را از طریق مبادله با پول‌های بلوکه شده در حساب‌های کشورهای چین و هند و کره و یا از طریق شرکای منطقه‌ای خود یعنی چین و روسیه تهیه نمود.

¹. COVAX

². UNICEF

³. Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI)

⁴. GAVI

⁵. World Health Organization (WHO)

نتیجه‌گیری

در واقع زمانی که تحریم‌ها از سوی کشورهای قدرتمند مانند آمریکا اعمال می‌شود بطور قطع بر روی معیشت و زندگی مردم تاثیر می‌گذارد. اگر این تحریم‌ها فراگیر باشد - همانند تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران - این تحریم‌ها می‌تواند حق حیات شهروندان بی‌گناه را نقض نماید. حق حیات تنها به معنای زنده بودن حیوانی یا نباتی نیست بلکه مستلزم تمام ابزارهای لازم برای برخورداری از زندگی انسانی و شایسته است. به واسطه چنین تفکری است که مجازات‌های غیرانسانی و تحقیرکننده ممنوع است.

واقعیت آن است که بخش عمده درآمد ایران وابسته به نفت است. چیزی حدود ۸۰ درصد ارزهای قابل استفاده ایران از محل فروش نفت بدست می‌آید. تحریم صنعت نفت ایران و کاهش فروش آن، به خصوص پس از خروج ترامپ از برجام و اعمال تحریم‌های گسترده در غالب سیاست فشار حداکثری علیه جمهوری اسلامی ایران، درآمدهای کشور را به شدت کاهش داده به طوری که ارزهای قابل اختصاص به خرید دارو و تجهیزات پزشکی عملاً به شدت تقلیل یافته اند.

نکته مهم این که هیچ یک از مجازات‌های اعمال شده علیه دولت ایران، صادرات کالاهای بشردوستانه مانند داروها به این کشور را بطور مستقیم ممنوع نمی‌کند، اما تاثیر مخرب غیرمستقیم آن بر بهداشت، رفاه و دسترسی افراد عادی به این خدمات قابل توجه است. در واقع تحریم‌ها بر هر پنج حوزه اصلی، تامین مالی، خرید و واردات، ساخت محصولات داخلی، ذخیره سازی و توزیع دارو تاثیر مخرب خود را گذاشته است. در این خصوص هر چند ایالات متحده، به ظاهر دارو را از تحریم‌ها معاف کرده اند اما در حقیقت، اولاً از فروش داروها و اقلام پزشکی که دارای کاربرد دوگانه هستند جلوگیری می‌کنند و ثانیاً برای ورود سایر اقلام نیز عملاً به دلیل محدودیت‌ها و موانع مالی امکان ورود نیست.

فلسفه وضع این تحریم‌ها، جلوگیری از گسترش برنامه هسته‌ای ایران می‌باشد اما نقص در وضع قوانین، نحوه اجرا و نظارت بر این تحریم‌ها موجب شده تا ضمن ایجاد مشکلات گسترده در معیشت مردم، وضع سلامت آنان نیز در معرض خطر قرار گیرد. به گونه‌ای که بسیاری از مبتلایان به بیماری‌های خاص، نادر و فراگیر به بسیاری از داروها و تجهیزات پزشکی ضروری برای درمان دسترسی نداشته یا برای دسترسی به این قبیل داروها و خدمات خاص، مشقت و مشکلات فراوانی را تحمل می‌کنند. خروج ترامپ از برجام و نقض قوانین مختلف بین‌المللی، چه از باب اتخاذ تحریم‌های یک جانبه و چه به واسطه سیاست فشار حداکثری و در قالب راهبرد رئالیسم تهاجمی، موجبات فشار بیش از حد بر مردم ایران و تهدید سلامت آنان شده است. در نهایت آنچه مسلم است این است که حق بر سلامت محقق نمی‌شود مگر اینکه نهادهای نظم جهانی کنونی، ظرفیت مداخله در فعالیت کسانی را که در حال حاضر از آزادی خود برای افزایش ثروت و قدرت خود استفاده می‌کنند داشته باشند.

منابع فارسی

۱. ایرنا. (۱۴۰۰). گرانی دارو از مشکلات اساسی بیماران دیالیزی زنجان است. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۲ آذر، در: www.irna.ir/news/84550963.
۲. ایلنا. (۱۳۹۹). از کاهش عمر تالاسمی‌ها به ۳۰ سال تا مهاجرت هموفیلی‌ها به تهران و هزینه ۵ میلیون ماهیانه یک بیمار ام‌اسی. خبرگزاری کار ایران، ۵ بهمن، در: <https://adr3.ir/ilna>.
۳. باشگاه خبرنگاران جوان. (۱۳۹۱). بیماران دیالیزی از مشکلات خود می‌گویند. باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳ آذر، در: www.yjc.news/fa/news/4181326/.
۴. باشگاه خبرنگاران جوان. (۱۴۰۰). آمار بیماران خاص و صعب‌العلاج کشور؛ بودجه ۱۲۰ میلیارد تومانی در سال ۱۴۰۰. باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۸ اردیبهشت، در: www.yjc.news/fa/news/7750665/.
۵. خانه ای بی. (۱۴۰۰). درباره خانه ای بی. موسسه خیریه حمایت از بیماران پوستی خاص، ۲۰ فروردین، در: www.ebhome.ngo/about.
۶. درج، ح. بصیری، محمدعلی. (۱۳۹۸). تجزیه و تحلیل رویکرد دولت ترامپ در قبال پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آفاق امنیت. ۱۲(۴۳)، ۷۵-۱۱۳.
۷. دهقانی فیروزآبادی، ج. (۱۳۷۷). نظریه نهادگرایی نئولیبرال و همکاری‌های بین‌المللی. مجله سیاست خارجی، ۱۲(۳)، ۵۶۷-۵۸۸.
۸. رادویر. (۱۴۰۰). لیست بیماری‌های نادر. سایت بنیاد بیماری‌های نادر ایران، در: <https://radoir.org/fa>.
۹. رحمانی، ش. جعفری، ا. (۱۳۹۸). تقابل یکجانبه‌گرایی و حاکمیت قانون در حقوق بین‌الملل؛ موردی تحریم‌های آمریکا علیه ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۹(۴)، ۷۱-۵۳.
۱۰. زمانی، ق. مظاهری، ج. (۱۳۹۰). تحریم‌های هوشمند شورای امنیت در بر تو قطعنامه ۱۹۲۹: حفظ یا تهدید صلح، مجله حقوقی بین‌المللی، ۲۸(۴۴)، ۱۱۵-۱۶۱.
۱۱. سجادپور، ک. امینی، ا. (۱۳۹۹). دیدگاه‌های گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر در خصوص تاثیرات اقدامات یکجانبه اجبارآمیز بر بهره‌مندندی از حقوق بشر. فصلنامه سیاست خارجی، ۲(۲)، ۳۴-۳۷.
۱۲. سیدتقی‌زاده، ح. رئیسی، ل. اسماعیلی، ب. (۱۳۹۸). بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا پس از خروج از برجام بر اساس منشور ملل متحد. فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۲(۴۷)، ۳۹-۷۰.
۱۳. سیندی فارما. (۱۴۰۰). بررسی مشکلات صنعت دارو با تمرکز بر کمبود مواد اولیه ی مورد نیاز

- برای تولید دارو. سندیکای صاحبان صنایع داروهای انسانی ایران، ۳ مرداد، در: Syndipharma.org/?p=501692.
۱۴. عالیشاهی، ع. فروزان، ی. (۱۳۹۸). ماهیت راهبردهای تهاجمی ترامپ در برابر جمهوری اسلامی ایران ریشه‌ها و پیامدهای امنیتی و نظامی. نشریه علمی سیاست دفاعی، ۲۷(۱۰۶)، ۸۵-۱۱۲.
۱۵. عباسی، م. حمیدفر، ح. (۱۳۹۹). اتحاد عربستان سعودی و اسرائیل با آمریکا و پیامدهای آن بر موازنه قدرت و نفوذ جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه. فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۱۷(۶۷)، ۲۵-۷.
۱۶. علیخانی، م. (۱۳۹۹). بررسی راهبرد فشار حداکثری ترامپ بر ایران از منظر قدرت اجبار. فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۱۷(۶۵)، ۶۳-۸۶.
۱۷. فارس نیوز. (۱۴۰۰). بیماران هموفیلی به جای فاکتور ۹ پلاسما تزریق می‌کنند! وقتی سازمان‌ها و دارو توصیه می‌کند به ۵۰ سال قبل برگردیم. خبرگزاری فارس، ۲۶ آبان، در: www.farsnews.ir/news/14000825000774.
۱۸. قانع، م. (۱۳۷۷). تالاسمی و راه‌های پیشگیری از آن. نشریه بنیاد بیماری‌های خاص، (۱)، ۳۰-۳۱.
۱۹. قنبرلو، ع. (۱۳۹۷). مبنای نظری تحریم‌های مربوط به برنامه هسته‌ای ایران: مقایسه دیپلماسی دولت‌های ترامپ و اوباما. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۱(۲)، ۷۵-۱۰۰.
۲۰. کریمی فرد، ح. (۱۳۹۷). سیاست خارجی ترامپ و واقعیت‌های نظام بین‌الملل. فصلنامه مطالعات راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی، ۸(۲۸)، ۲۸۵-۳۰۲.
۲۱. محمودی، ا. (۱۳۹۹). عدم رعایت بهداشت در برابر بیماری‌های واگیردار (به ویژه کرونا) از نگاه فقه و حقوق. فصلنامه حقوق اسلامی، ۱۷(۶۴)، ۱۹۷-۲۲۴.
۲۲. مدپایپ. (۱۳۹۸). روز جهانی بیماری نادر: شایع‌تر از چیزی که تصور می‌شوند. پل ایده آل پارس، ۱۰ اسفند، در: <https://adr3.ir/3gA>.
۲۳. موسوی، ف. جوکار، ف. محمدی، ع. (۱۳۹۳). تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران: تناقض در گفتار و کردار و سیاست زدگی حقوق بشر. فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۱۶(۴۴)، ۱۷۳-۱۴۹.
۲۴. مهرنیوز. (۱۳۹۷). بیماران کلوی در چالش تامین داروهای گران قیمت. خبرگزاری مهر، ۲۹ مرداد، در: www.mehrnews.com/news/4378353.
۲۵. میرطاهر، ر. (۱۳۹۴). درباره برجام برنامه جامع اقدام مشترک. گزارش معاونت سیاسی حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره طرح ۱۴۳۹۹.
۲۶. نقشبندی، ع. دهشیری، م. کشیشیان سیرکی، گ. قانعی، م. (۱۳۹۹). پیامدهای سیاسی و اقتصادی خروج آمریکا از برجام برای ایران در دوره ترامپ و آغاز دوره بایدن. فصلنامه

مطالعات بین‌المللی، ۱۷(۶۷)، ۱۵۷-۱۷۶.

۲۷. نویدیان، ع. اربابی، ع. کیخایی، ا. (۱۳۸۵). بررسی فراوانی مشکلات روانی بیماران همودیالیزی مراجعه کننده به بخش دیالیز بیمارستان خاتم الانبیاء (ص) زاهدان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان*، ۱۵(۵۸)، ۶۱-۶۷.
۲۸. ونگک، د. (۱۳۸۷). درسنامه پرستاری کودکان (ویرایش هشتم). ترجمه مهناز شوقی و مهناز سنجرى، تهران: نشر جامعه نگر با همکاری نشر سالمی، چاپ سوم.

Enshlish References

1. Al Jazeera (2010). Iraq prime minister to visit Iran. *Al Jazeera*, September 09, at: <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/10/iraq-prime-ministers-iran-visit-delayed>.
2. Ammirati, A. (2020). Chronic Kidney Disease. *Revista da Associação Médica Brasileira*, 66(1), 3-9, at: <http://dx.doi.org/10.1590/1806-9282.66.S1.3>.
3. Barnes, J., Barron, R. (2018). Trump Policy in the Middle East: Iran. *Rice University's Baker Institute for Public Policy*, Issue Brief, March 23, at: <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/d47f4b2c/bi-brief-032318-cme-iran.pdf>.
4. Bastani, P., Dehghan, Z., Kashfi, SM., Dorosti, H., Mohammadpour, M., Mehralian, GH. (2022). Challenge of Politico-Economic Sanctions on Pharmaceutical Procurement in Iran: A Qualitative Study. *Iran J Med Sci*, 47(2), 152-161.
5. Borak, D., Gaouette, N. (2019). US officially reimposes all sanctions lifted under 2015 Iran nuclear deal. *CNN*, November 05, at: <https://edition.cnn.com/2018/11/05/politics/iran-sanctions/index.html>.
6. Brower, C., Jason, D. (1998). *The Iran-United States Claims Tribunal*. Online.
7. Cheng, T., Kim, S., Koh, K. (2020). The Impact of COVID-19 on Subjective Well-Being: Evidence from Singapore. *Institute of Labor Economics*, ISSN: 2365-9793.
8. Corr, C. (2007). *A New Normal Life on Dialysis, the First 90 Days*. New York: National Kidney Foundation.
9. Erlanger, S. (2020). Biden Wants to Rejoin Iran Nuclear Deal, but It Wont Be Easy. *The New York Times*, November 17, at: <https://www.nytimes.com/2020/11/17/world/middleeast/iran-biden-trump-nuclear-sanctions.html>
10. Evans, T. (2002). A human right to health. *Third World Quarterly*, 23(2), 197-215. DOI:

- 10.1080/01436590220126595.
11. Forrer, J. (2017). Economic Sanctions; Sharpening a Vital Foreign Policy Tool. *Atlantic Council*, at: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/06/Economic_Sanctions_web_0614.pdf
 12. France 24 (2020). Sanctions-hit Iran struggles to make cancer drugs. *France 24*, March 02, at: <https://www.france24.com/en/20200302-sanctions-hit-iran-struggles-to-make-cancer-drugs>
 13. France 24 (2019). John Bolton's dangerous 'obsession' with Iran. *France 24*, May 24, at: <https://www.france24.com/en/20190524-john-bolton-nuclear-iran-military-trump-usa-ayatollah-khamenei>
 14. Franchini, M., Mannucci, P. (2104). The History of Hemophilia. *Semin Thromp Hemost*, 40(05), 571- 576.
 15. Fulbright, A. (2018). In recording, Netanyahu boasts Israel convinced Trump to quit Iran nuclear deal. at: <https://www.timesofisrael.com/in-recording-netanyahu-boasts-israel-convinced-trump-to-quit-iran-nuclear-deal/>
 16. Gorji, A. (2014). Sanctions against Iran: The Impact on Health Services. *Iran Journal of Public Health*, 43(3).
 17. Haltiwanger, J. (2021). Here's what's in the 2015 nuclear deal with Iran that Trump abandoned and Biden is vying to restore. at: <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained>
 18. Hosseini, E., Mahmoudi, M., Masoudi, I., Karami, B. (2020). A Short Review on the Model of Government Support Programs for Special Patients in Iran, United Kingdom, United States of America, Italy, and Sweden. *Galen Medical Journal*, 9, e1403, 1-14. DOI:10.31661/gmj.v0i0.1403.
 19. Ilieva, J., Dashtevski, A., Kokotovic, F. (2018). Economic Sanction in International Law. *UTMS Journal of Economics*, 9(2), 201-211.
 20. Katzman, K. (2020). Iran Sanctions (PDF). *Congressional Research Service*, 1-91.
 21. Khalaf, A. (2019). American attitude towards Iran and its reflection on Iran policy toward the Arab region. *Review of Economics and Political Science*, DOI: 10.1108/REPS-09-2019-0119.
 22. Laudati, D., Pesaran, H. (2021). Identifying the Effects of Sanctions on the Iranian Economy Using Newspaper Coverage. *CESifo Working Paper*, No. 9217, at:

- <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3898315>.
23. Massoumi, R., Koduri, S. (2015). Adverse effects of political sanctions on the health care system in Iran. *J Glob Health*, 5(2).
 24. Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W.Norton & Company.
 25. Nephew, R. (2018). *The Art of Sanctions*. New York: Columbia University Press.
 26. Pope, E., Lara, I., Deeb, M. (2004). *Epidermolysis Bullosa; A Handbook for EB Patients and Families*, Canada: University of Toronto.
 27. Treasury (2020). Executive Order 13382—Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters (PDF). *Treasury*, May 18, at: www.treasury.gov
 28. Reuters (2018). U.S. withdraws from international accords, says U.N. world court 'politicized'. *Reuters*, October 04, at: <https://www.reuters.com/article/us-usa-diplomacy-treaty-idUSKCN1MD2CP>.
 29. Rosenberg, E., Goldman, Z., Drezner, D., Solomon-Strauss, J. (2016). The New Tools of Economic Warfare Effects and Effectiveness of Contemporary U.S. Financial Sanctions. *Center for a New American Security*. at: <https://www.cnas.org/publications/reports/the-new-tools-of-economic-warfare-effects-and-effectiveness-of-contemporary-u-s-financial-sanctions>.
 30. Setayesh, S., Mackey, T. (2016). Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortages in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy. *Globalization and Health*, 12(31), DOI 10.1186/s12992-016-0168-6.
 31. The Hindu (2013). Tehran is changing, pity about DC. *The Hindu*, Chennai, India. August 09. at: <https://www.thehindu.com/opinion/editorial/tehran-is-changing-pity-about-dc/article5004096.ece>.
 32. The Independent (2018). Trump signs order reimposing sanctions on Iran - a move the EU said it deeply regrets. *The Independent*, August 06, at: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/iran-sanctions-trump-us-eu-nuclear-deal-trade-executive-order-latest-a8479806.html>.
 33. The Scientist (2004). US Reverses Journal Embargo, *The Scientist*, April 07, at: <https://www.the-scientist.com/news-analysis/us-reverses-journal-embargo-50250>.

34. Toebe, B., Ferguson, R., Markovic, M., Nnamuchi, O. (2014). *The Right to Health*. The Hague: Asser Press.
35. UNICEF (2021). What you need to know about corona vaccines. *Unicef for every child*, June 06, at: <https://yun.ir/3d1m15>.
36. Who (2021). Coronavirus disease. *World Health Organization*, May 19, at: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.
37. Zengerle, P. (2016). Extension of Iran Sanctions Act passes U.S. Congress. *Reuters*, at: <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-usa-sanctions-idUSKBN13Q5JW>.

Translated References to English

1. Abbasi, M., Hamidfar, H. (2020). The alliance of Saudi Arabia and Israel with the United States and its consequences on the balance of power and influence of the Islamic Republic of Iran in the Middle East. *International studies journal (ISJ)*, 17(67), 7-25. **(In Persian)**
2. Al Jazeera (2010). Iraq prime minister to visit Iran. *Al Jazeera*, September 09, at: <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/10/iraq-prime-ministers-iran-visit-delayed>.
3. Alikhani, M. (2020). A study of Trump's strategy of maximum pressure on Iran from the perspective of coercive power. *International studies journal (ISJ)*, 17(65), 63-86. **(In Persian)**
4. Alishahi, A., Forouzan, Y. (2019). The nature of Trump's offensive strategies against the Islamic Republic of Iran; Roots and consequences of security and military. *Scientific Journal of Defense Policy*, 27(106), 85-112. **(In Persian)**
5. Ammirati, A. (2020). Chronic Kidney Disease. *Revista da Associação Médica Brasileira*, 66(1), 3-9, at: <http://dx.doi.org/10.1590/1806-9282.66.S1.3>.
6. Barnes, J., Barron, R. (2018). Trump Policy in the Middle East: Iran. *Rice University's Baker Institute for Public Policy*, Issue Brief, March 23, at: <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/d47f4b2c/bi-brief-032318-cme-iran.pdf>.
7. Bastani, P., Dehghan, Z., Kashfi, SM., Dorosti, H., Mohammadpour, M., Mehralian, GH. (2022). Challenge of Politico-Economic Sanctions on Pharmaceutical Procurement in Iran: A Qualitative Study. *Iran J Med Sci*, 47(2), 152-161.
8. Borak, D., Gaouette, N. (2019). US officially reimposes all sanctions lifted under 2015

- Iran nuclear deal. *CNN*, November 05, at: <https://edition.cnn.com/2018/11/05/politics/iran-sanctions/index.html>.
9. Brower, C., Jason, D. (1998). *The Iran-United States Claims Tribunal*. Online.
 10. Cheng, T., Kim, S., Koh, K. (2020). The Impact of COVID-19 on Subjective Well-Being: Evidence from Singapore. *Institute of Labor Economics*, ISSN: 2365-9793.
 11. Corr, C. (2007). *A New Normal Life on Dialysis, the First 90 Days*. New York: National Kidney Foundation.
 12. Darj, H., Basiri, M. (2019). Analysis of the Trump administration's approach to the nuclear case of the Islamic Republic of Iran. *Scientific Journal of Security Horizons*, 12(43), 75-113. **(In Persian)**
 13. Dehghani Firoozabadi, J. (1998). The theory of neoliberal institutionalism and international cooperation. *Journal of Foreign Policy*, 12(3), 567-588. **(In Persian)**
 14. Ebhome (2021). Know about EB Home; The non-profit organization. *Ebhome*, April 09, at: www.ebhome.ngo/about. **(In Persian)**
 15. Erlanger, S. (2020). Biden Wants to Rejoin Iran Nuclear Deal, but It Wont Be Easy. *The New York Times*, November 17, at: <https://www.nytimes.com/2020/11/17/world/middleeast/iran-biden-trump-nuclear-sanctions.html>
 16. Evans, T. (2002). A human right to health. *Third World Quarterly*, 23(2), 197-215. DOI: 10.1080/01436590220126595.
 17. Farsnews (2021). Hemophilia patients should inject plasma instead of factor 9! / When the Food and Drug Administration recommends going back 50 years. *Fars News Agency*, November 17, at: www.farsnews.ir/news/14000825000774/. **(In Persian)**
 18. Forrer, J. (2017). Economic Sanctions; Sharpening a Vital Foreign Policy Tool. *Atlantic Council*, at: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/06/Economic_Sanctions_web_0614.pdf
 19. France 24 (2020). Sanctions-hit Iran struggles to make cancer drugs. *France 24*, March 02, at: <https://www.france24.com/en/20200302-sanctions-hit-iran-struggles-to-make-cancer-drugs>
 20. France 24 (2019). John Bolton's dangerous 'obsession' with Iran. *France 24*, May 24, at: <https://www.france24.com/en/20190524-john-bolton-nuclear-iran-military-trump-usa-ayatollah-khamenei>

21. Franchini, M., Mannucci, P. (2104). The History of Hemophilia. *Semin Thromp Hemost*, 40(05), 571- 576.
22. Fulbright, A. (2018). In recording, Netanyahu boasts Israel convinced Trump to quit Iran nuclear deal. at: <https://www.timesofisrael.com/in-recording-netanyahu-boasts-israel-convinced-trump-to-quit-iran-nuclear-deal/>
23. Ganeei, M. (1998). Talassemia and ways to prevent it. *Journal of the Foundation for Special Diseases*, 1(1), 30-31. **(In Persian)**
24. Ghanbarloo, A. (2018). Theoretical basis of sanctions related to Iran's nuclear program: a comparison of diplomacy between the Trump and Obama administrations. *Quarterly Journal of Strategic Studies*, 21(2), 75-100. **(In Persian)**
25. Gorji, A. (2014). Sanctions against Iran: The Impact on Health Services. *Iran Journal of Public Health*, 43(3).
26. Haltiwanger, J. (2021). Here's what's in the 2015 nuclear deal with Iran that Trump abandoned and Biden is vying to restore. at: <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained>
27. Hosseini, E., Mahmoudi, M., Masoudi, I., Karami, B. (2020). A Short Review on the Model of Government Support Programs for Special Patients in Iran, United Kingdom, United States of America, Italy, and Sweden. *Galen Medical Journal*, 9, e1403, 1-14. DOI:10.31661/gmj.v0i0.1403.
28. Ilieva, J., Dashtevski, A., Kokotovic, F. (2018). Economic Sanction in International Law. *UTMS Journal of Economics*, 9(2), 201-211.
29. Ilina (2021). From reducing the life of thalassemias to 30 years to the migration of hemophiliacs to Tehran and the cost of 5 million per month for an MS patient. *Iranian Labour News Agency*, January 25, at: <https://adr3.ir/ilina>. **(In Persian)**
30. Irina (2021). Expensive medicine is one of the main problems of dialysis patients in Zanjan. *The Islamic Republic News Agency (IRNA)*, November 23, at: www.irna.ir/news/84550963/. **(In Persian)**
31. Karimi Fard, H. (2018). Trump's foreign policy and the realities of the international system. *Quarterly Journal of Strategic Studies and Public Policy*, 8(28), 285-302. **(In Persian)**
32. Katzman, K. (2020). Iran Sanctions (PDF). *Congressional Research Service*, 1-91.
33. Khalaf, A. (2019). American attitude towards Iran and its reflection on Iran policy

- toward the Arab region. *Review of Economics and Political Science*, DOI: 10.1108/REPS-09-2019-0119.
34. Laudati, D., Pesaran, H. (2021). Identifying the Effects of Sanctions on the Iranian Economy Using Newspaper Coverage. *CESifo Working Paper*, No. 9217, at: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3898315>.
35. Mahmoodi, A. (2020). Lack of hygiene against pandemic diseases (especially corona) from the perspective of jurisprudence and law. *Islamic Law Quarterly*, 17(64), 197-224. **(In Persian)**
36. Massoumi, R., Koduri, S. (2015). Adverse effects of political sanctions on the health care system in Iran. *J Glob Health*, 5(2).
37. Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W.Norton & Company.
38. Medpip (2020). World Rare Disease Day; More common than previously thought. *Medpip*, February 29, at: <https://adr3.ir/3gJ>. **(In Persian)**
39. Mehrnews (2018). Take a look at the problems of kidney patients; Kidney patients in the challenge of providing expensive medications. *Mehrnews*, August20, at: www.mehrnews.com/news/4378353/. **(In Persian)**
40. Mirtaher, R. (2015). About the Comprehensive Joint Action Plan. *Report of the Political-Legal Deputy of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, Design number 14399. **(In Persian)**
41. Mosavi, F., Jokar, F., Mohammadi, A. (2014). US unilateral sanctions against Iran: contradictions in speech and action and politicization of human rights. *Journal of Public Law Research*, 16(44), 149-173. **(In Persian)**
42. Naghshbandi, A., Dehshiri, MR., Keshishiansiraki, G., Ghaedi, MR. (2021). Political and economic consequences of the US withdrawal from the JCPOA for Iran during the Trump era and the beginning of the Biden era. *International studies journal (ISJ)*, 17(67), 157-176. **(In Persian)**
43. Navidian, A., Arbabi, A., Keykhaei, A. (2006). Frequency of psychological problems of hemodialysis patients referred to the dialysis ward of Khatam Al-Anbia Hospital in Zahedan. *Journal of Guilan University of Medical Sciences*, 15(58), 61-67. **(In Persian)**
44. Nephew, R. (2018). *The Art of Sanctions*. New York: Columbia University Press.
45. Pope, E., Lara, I., Deeb, M. (2004). *Epidermolysis Bullosa: A Handbook for EB Patients*

and Families, Canada: University of Toronto.

46. Treasury (2020). Executive Order 13382—Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters (PDF). *Treasury*, May 18, at: www.treasury.gov
47. Radoir (2021). List of rare diseases. at: <https://radoir.org/fa/>. **(In Persian)**
48. Rahmani, Sh., Jafari, A. (2019). Confrontation of unilateralism and the rule of law in international law; A case study of US sanctions against Iran. *Quarterly Journal of Political Research in the Islamic World*, 9(4), 53-71. **(In Persian)**
49. Reuters (2018). U.S. withdraws from international accords, says U.N. world court 'politicized. *Reuters*, October 04, at: <https://www.reuters.com/article/us-usa-diplomacy-treaty-idUSKCN1MD2CP>.
50. Rosenberg, E., Goldman, Z., Drezner, D., Solomon-Strauss, J. (2016). The New Tools of Economic Warfare Effects and Effectiveness of Contemporary U.S. Financial Sanctions. *Center for a New American Security*. at: <https://www.cnas.org/publications/reports/the-new-tools-of-economic-warfare-effects-and-effectiveness-of-contemporary-u-s-financial-sanctions>.
51. Sajjadpour, K., Amini, A. (2020). Opinions of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on the effects of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. *Foreign Policy Quarterly*, 34(2),5-37. **(In Persian)**
52. Setayesh, S., Mackey, T. (2016). Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortages in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy. *Globalization and Health*, 12(31), DOI 10.1186/s12992-016-0168-6.
53. Seyedtaghizadeh, H., Reisi, L., Esmaeili, B. (2019). Examining the legitimacy of US unilateral sanctions following the withdrawal from the UN Security Council under the UN Charter. *Quarterly Journal of International Relations Studies*, 12(47), 39-70. **(In Persian)**
54. Syndifarma (2021). Investigate the problems of the pharmaceutical industry by focusing on the shortage of raw materials needed to produce drugs. *The Syndicate of Iranian Pharmaceutical Industries*, July 25, at: Syndipharma.org/?p=501692. **(In Persian)**
55. The Hindu (2013). Tehran is changing, pity about DC. *The Hindu*, Chennai, India. August 09. at: <https://www.thehindu.com/opinion/editorial/tehran-is-changing-pity->

- about-dc/article5004096.ece.
56. The Independent (2018). Trump signs order reimposing sanctions on Iran - a move the EU said it deeply regrets. *The Independent*, August 06, at: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/iran-sanctions-trump-us-eu-nuclear-deal-trade-executive-order-latest-a8479806.html>.
 57. The Scientist (2004). US Reverses Journal Embargo, *The Scientist*, April 07, at: <https://www.the-scientist.com/news-analysis/us-reverses-journal-embargo-50250>.
 58. Toebe, B., Ferguson, R., Markovic, M., Nnamuchi, O. (2014). *The Right to Health*. The Hague: Asser Press.
 59. UNICEF (2021). What you need to know about corona vaccines. *Unicef for every child*, June 06, at: <https://yun.ir/3d1m15>.
 60. Who (2021). Coronavirus disease. *World Health Organization*, May 19, at: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.
 61. Wong, D. (2007). *Wong's nursing care of infants and children*, Translated by Mahnaz Shoghi and Mahnaz Sanjari, Tehran: Jamenegar and Salemi Pub, 8th ed. **(In Persian)**
 62. Yjc (2021). Statistics of special and incurable patients in the country / budget of 120 billion Tomans in 1400. *Young Journalists Club (Yjc)*, May 08, at: www.yjc.news/fa/news/7750665/. **(In Persian)**
 63. Yjc (2012). Dialysis patients talk about their problems. *Young Journalists Club (Yjc)*, December 04, at: www.yjc.news/fa/news/4181326/. **(In Persian)**
 64. Zamani, G., Mazaheri, J. (2011). Intelligent Security Council sanctions in the light of Resolution 1929: Maintaining or threatening peace. *International Law Journal*, 28(44), 115-161. **(In Persian)**
 65. Zengerle, P. (2016). Extension of Iran Sanctions Act passes U.S. Congress. *Reuters*, at: <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-usa-sanctions-idUSKBN13Q5JW>.

